

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

САВЧУК ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 725.721

**АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ПІДПРИЄМСТВ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ
В МЕЖАХ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ**

18.00.02 – Архітектура будівель та споруд

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Закладі вищої освіти «Університет Короля Данила»
Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор архітектури, професор
Слєпцов Олег Семенович,
Київський національний університет будівництва і
архітектури, завідувач кафедри основ архітектури і
архітектурного проектування

Офіційні опоненти: доктор архітектури, професор
Фоменко Оксана Олексіївна,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, м. Харків,
завідувач кафедри інноваційних технологій
у дизайні архітектурного середовища

кандидат архітектури, доцент
Конопльова Олена Володимирівна,
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, завідувач кафедри архітектури
та містобудування

Захист відбудеться «4» лютого 2026 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02 при Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Проспект Повітряних Сил, 31, аудиторія 319.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: 03037, м. Київ, Проспект Повітряних Сил, 31.

Автореферат розісланий 5 грудня 2025 року

В. о. вченого секретаря
Спеціалізованої вченої ради Д 26.056.02

Н. А. Лещенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Підприємства та об'єкти нафтогазового комплексу є важливим складником містобудівної системи та паливно-енергетичного комплексу. Східна Галичина – осередок зародження цієї галузі в Україні. В умовах історичного розвитку, під час переходу до постіндустріального періоду, з'являються підприємства, які потребують модернізації й інтеграції в сучасне середовище та об'єкти, що мають історико-архітектурну цінність.

Дослідження виникнення й формування нафтогазових підприємств, їх архітектурної та просторової організації є важливими передумовами для визначення підходів і принципів реорганізації, шляхів ефективного використання й гармонійного розвитку нового будівництва. Забезпечення цих умов здійснюється методами модернізації, ревіталізації (повернення до життя з урахуванням суспільних потреб), реконструкції, вдосконалення та благоустрою територій.

Питання архітектурно-планувальної організації промислових територій нафтогазового комплексу опинилося в центрі уваги багатьох іноземних науковців. Українські вчені акцентують свою увагу на вивченні історичного розвитку, дають оцінку стану об'єктів та описують їх високий статус у світовому контексті, вивчають екологічні проблеми, технологічні та економічні процеси. До проблеми організації промислових територій у своїх працях зверталися такі дослідники: М. М. Габрель, О. С. Слепцов, Г. Л. Ковальська, М. М. Габрель, Л. С. Шевченко, І. О. Мерилова, Н. Є. Новосельчук, С. О. Іванов-Костецький, Ю. А. Могила, О. П. Пекарчук, Т. М. Мазур, Є. І. Король, Я. Т. Сеньковська, Ю. О. Супрунович, С. В. Ганець, С. Г. Буравченко, А. І. Горбунова, Л. М. Бармашина, С. С. Кисіль, Ю. І. Гайко, Є. Ю. Гнатченко, О. В. Завальний, А. Е. Шишкін, Ю. В. Лубченко.

Питання архітектурно-планувальної організації середовища існуючих та формування нових об'єктів нафтогазового комплексу не є достатньо вивченим. Одним з найактуальніших залишається окреслення основних шляхів гармонізації й розвитку середовища підприємств НГК.

Актуальність дисертаційної роботи визначена такими положеннями й потребами:

- просторовоформуючою важливістю об'єктів НГК як великих урбаністичних утворень, які є важливими композиційними елементами населених пунктів;
- відсутністю системних досліджень архітектурно-містобудівних особливостей промислових об'єктів і територій нафтогазового комплексу в регіоні;
- доцільністю вивчення та ширшого використання іноземного досвіду організації промислових об'єктів територій цієї галузі в сучасних умовах України;
- потребою вдосконалення методів аналізу та класифікації об'єктів НГК для обґрунтування підходів та організації й розвитку в межах окремих класифікаційних груп і просторових ситуацій;

- необхідністю розробки принципових моделей і методів реорганізації підприємств та об'єктів НГК і ширшого їх використання.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематики наукових досліджень кафедри архітектури та будівництва Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила»; у практичних курсах: «Архітектурне проектування», «Основи містобудівного аналізу», «Регіональна архітектура»; у науковому напрямі кафедри архітектури та будівництва Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила» «Моделювання розвитку урбанізованих систем і територій» (№ 0120U002183).

Метою дослідження є визначення науково обґрунтованих принципів архітектурно-планувальної організації підприємств нафтогазового комплексу.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан дослідженості об'єктів нафтогазового комплексу.
2. Встановити фактори, що впливають на розвиток підприємств НГК.
3. Визначити передумови формування об'єктів нафтогазового комплексу.
4. Виявити історичні стани розвитку підприємств НГК Східної Галичини.
5. Проаналізувати вітчизняний і зарубіжний досвід будівництва нафтогазових підприємств.
6. Систематизувати емпіричну базу НГК, враховуючи архівні джерела, натурні обстеження, опрацювати методи й методики дослідження архітектурно-планувальних рішень.
7. Розробити узагальнену класифікацію підприємств НГК.
8. Сформувати номенклатуру типів об'єктів нафтогазового комплексу.
9. Вдосконалити містобудівну організацію вибраних об'єктів, встановити їх архітектурні особливості.
10. Обґрунтувати принципи і сформулювати вимоги до архітектурно-планувальної організації підприємств НГК Східної Галичини.
11. Визначити прийоми архітектурно-художнього рішення підприємств нафтогазового комплексу.
12. Розробити параметрично-часову та структурно-логічні моделі архітектурно-просторової реорганізації й розвитку нафтогазових об'єктів.

Об'єктом дослідження є підприємства нафтогазового комплексу Східної Галичини.

Предметом дослідження є архітектурно-планувальна організація підприємств нафтогазового комплексу Східної Галичини.

Межі дослідження: часові – з кін. XIX ст. до теперішнього часу; територіальні – частина Західного регіону України в історичних межах Східної Галичини (Івано-Франківська, Львівська та частина Тернопільської областей).

Методи дослідження. Методичний інструментарій ґрунтується на застосуванні архітектурно-містобудівних підходів емпіричних та теоретичних методів дисертаційного дослідження. За допомогою методу спостереження здійснено візуальне обстеження територій промислових об'єктів та підприємств. Історичні та архівні джерела проаналізовано із застосуванням

історико-еволюційного методу. Літературний аналіз зумовив вивчення наукових праць, архівних та нормативних документів нафтогазової галузі. Методом комплексного аналізу визначено основні характеристики та здійснено класифікацію об'єктів і комплексів. Метод порівняльного аналізу допоміг зіставити досвід архітектурно-планувальної організації підприємств світового та вітчизняного рівня, визначити спільні та відмінні риси досліджуваних об'єктів різних історичних періодів, їх розвиток, містобудівні та об'ємно-планувальні особливості. Застосувавши метод аналізу й синтезу, об'єкти послідовно розділено на окремі частини, здійснено їх аналіз та знову з'єднано всі елементи в єдине ціле. Метод дедукції та індукції дозволив отримати певні висновки, загальні зв'язки та закономірності.

Використано спеціальні методи для отримання об'єктивних результатів дослідження архітектури підприємств НГК, їх місця розташування, ландшафтної та об'ємно-планувальної структури. Основною метою методу натурних обстежень є фіксація теперішнього стану. Графоаналітичний метод дав можливість проаналізувати технічні креслення, схеми, фотографії та візуалізації для вивчення архітектури об'єктів. Картографічний дозволив визначити розміщення в системі розселення та в структурі населеного пункту всіх досліджуваних комплексів. Методи моделювання і прогнозування визначають можливий розвиток та структуру майбутніх характеристик об'єкта. Композиційний та функціональний аналіз розкривають основні об'ємно-просторові та функціональні особливості. На основі архітектурно-містобудівного аналізу досліджено підприємства з точки зору природних, ландшафтних, містобудівних та об'ємно-планувальних характеристик. Стильовий аналіз дозволив провести дослідження загальних форм об'єктів, структури фасадів, їх декоративних елементів та визначити приналежність до певного архітектурного стилю.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у встановленні особливостей та закономірностей архітектурних, ландшафтних та містобудівних рішень об'єктів нафтогазової галузі в межах Східної Галичини, обґрунтуванні принципів та методів до їх збереження та ревіталізації.

Вперше:

- встановлено особливості та закономірності архітектурних, ландшафтних та містобудівних рішень об'єктів нафтогазової галузі;
- обґрунтовано принципи та вимоги організації комплексів цієї сфери;
- введено в науковий обіг неопубліковані раніше архівні матеріали, технічні креслення та проекти підприємств НГК.

Удосконалено:

- архітектурно-містобудівну класифікацію підприємств та об'єктів нафтогазового комплексу регіону;
- основні періоди та етапи формування об'єктів нафтогазової промисловості.

Подальший розвиток отримали:

- методи дослідження покинутих промислових територій;

- принципова параметрично-часова та структурно-логічні моделі архітектурної реорганізації підприємств НГК.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені в дисертаційній роботі положення становлять основу для вдосконалення, реорганізації й розвитку архітектурно-планувальної організації об'єктів та підприємств НГК. Дослідження сприяють підвищенню екологічного рівня навколишнього середовища та ефективно впливають на соціально-економічний розвиток регіону. Результати роботи доцільно використовувати в прикладному проектуванні та лекційних курсах з архітектурного проектування для бакалаврських і магістерських рівнів ВНЗ України.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки та висновки дисертації є результатом самостійно проведених авторських досліджень у сфері архітектурно-планувальної організації об'єктів та підприємств нафтогазового комплексу. В опублікованих у співавторстві статтях особисто проведено аналіз та здійснено опис архівних матеріалів, укладено схему функціонального зонування території (стаття 7), підготовлено текстову частину (стаття 6), проаналізовано та описано архівні документи, опрацьовано таблиці (стаття 9).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені та отримали підтримку на Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «БУД-МАЙСТЕР-КЛАС-2017» (Київ, КНУБА, 28 листопада – 1 грудня 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проектна діяльність – проблеми та перспективи» (Івано-Франківськ, УКД, 5–6 травня 2017 р.), Всеукраїнській науково-технічній конференції «Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування» (Харків, ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 17 листопада 2017 р.); II Всеукраїнському науково-практичному симпозиумі «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки» (Івано-Франківськ, УКД, 20–21 квітня 2018 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проектна діяльність – проблеми та перспективи» (Івано-Франківськ, УКД, 25 квітня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «БУД-МАЙСТЕР-КЛАС-2023» (Київ, КНУБА, 29 листопада – 1 грудня 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано в 15 наукових працях: 8 у наукових фахових виданнях України; 1 стаття – у науково-періодичному виданні іншої держави; 6 публікацій – матеріали і тези наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи: 327 сторінок, з них загальний обсяг текстової частини 181 сторінка (165 сторінок основної текстової частини), 81 сторінка ілюстрацій, 25 сторінок переліку використаних джерел (205 найменувань), 47 сторінок додатків, з них 4 акти впроваджень.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику роботи, обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання, вказано об'єкт і предмет дослідження, наведено методику аналізу підприємств нафтогазового комплексу, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію, загальної кількості публікацій, зазначено обсяг і структуру дисертації.

У **першому розділі «Стан дослідженості та історія розвитку об'єктів нафтогазового комплексу»** проаналізовано особливості функціонування нафтогазового комплексу регіону з точки зору архітектури. Опрацьовано структурну модель нафтогазового комплексу, уточнено категорійно-понятійний апарат, досліджено історичні та містобудівні аспекти розвитку, фактори і передумови формування підприємств. Проаналізовано досвід будівництва та експлуатації підприємств в Україні та за кордоном.

Проблематику функціонування нафтогазової галузі на території Східної Галичини у своїх працях досліджують багато українських науковців. Основна увага звернена на технологічний, економічний та історичний аспекти. В архітектурній науці порушується проблематика переосвоєння промислових територій. Питання комплексної архітектурно-планувальної організації середовища нафтогазових об'єктів залишається відкритим та потребує подальшого дослідження.

Проаналізовано основні передумови становлення й розвитку підприємств нафтогазового комплексу та сформовано їх у такі основні групи: ресурсні, середовищні, технологічні, соціальні та економічні. Визначено головні фактори формування нафтогазових об'єктів, які впливали на вибір місця розташування і мали безпосередній вплив на архітектурні рішення й середовищний дизайн: історичні, соціально-економічні, природно-ландшафтні, екологічні, містобудівні, технологічні, конструктивні, естетичні.

На основі аналізу теоретичної бази проаналізовано структурну модель НГК, яка складається з підприємств та об'єктів сфери розвідування, видобування, транспортування, зберігання, переробки та продажу. Уточнено категорійно-понятійний апарат, що стосується архітектурно-планувальної організації нафтогазових комплексів. Визначено основні поняття, запропоновано авторську дефініцію термінів: «архітектурно-функціональна структура», «об'ємно-просторові особливості», «стильові особливості», об'єкт НГК», «підприємство НГК».

Генеza розвитку містобудівних та історико-архітектурних особливостей підприємств нафтогазової галузі відповідає чотирьом основним періодам розвитку (доіндустріальний, період розвитку і зародження індустрії, індустріальний та постіндустріальний) промислової архітектури. Опрацювавши архівні матеріали та попередні дослідження науковців різного спрямування, запропоновано вісім основних етапів формування нафтогазової промисловості: перший – XV – кін. XVIII ст., другий – кін. XVIII – сер. XIX ст., третій – сер. XIX ст. – кін. XIX ст., четвертий – кін. XIX – 1939 р.,

п'ятий – 1939–1945 р., шостий – 1945–1991 рр., сьомий – 1991–2012 р., восьмий – 2012 р. – теперішній час (рис. 1). Головні передумови формування та становлення нафтогазової галузі на теренах Східної Галичини – ресурсні, середовищні, технологічні, соціальні та економічні.

Вивчено практичний вітчизняний та світовий досвід організації нафтогазових об'єктів і підприємств, який засвідчує чотири напрямки розвитку: 1) збереження архітектурного ансамблю та первісної функції; 2) збереження архітектурного ансамблю зі зміною первісного призначення; 3) збереження історичних будівель та споруд із введенням нової функції; 4) зведення нових будівель та споруд зі зміною функціонального призначення. Важливою умовою при цьому залишається запобігання руйнації історико-архітектурної спадщини.

У другому розділі **«Методи формування особливостей функціонально-планувальної організації підприємств нафтогазового комплексу»** сформульовано основні задачі, методи та емпіричну базу об'єктів і підприємств, на основі натурних обстежень, застосуванні спеціальних методів дослідження, висновків соціологічного опитування, архівних документів та літературних джерел проаналізовано ландшафтно-урбаністичні особливості, функціонально-планувальну організацію, архітектурно-просторові вирішення об'єктів та підприємств нафтогазового комплексу. Визначено вплив функціонально-технологічного процесу на архітектурно-планувальне вирішення, конструктивних рішень на просторову структуру нафтогазових об'єктів. Сформовано їх класифікацію, тенденції, особливості та закономірності формування і розвитку.

Дослідження ґрунтується на низці емпіричних і теоретичних (спостереження, історико-еволюційний, метод літературного, комплексного та порівняльного аналізу, метод аналізу і синтезу, дедукції та індукції) та спеціальних (натурних обстежень, графоаналітичний, картографічний, моделювання і прогнозування, композиційний та функціональний, архітектурно-містобудівний і стильовий аналіз) методів.

Доведено, що архітектура будівель та споруд напряму залежить від технологічних операцій та обладнання, що тут розміщується. Середовище, в якому вони розташовані, вирізняється багатогранністю виробничих процесів, а конструктивні вирішення об'єктів мають безпосередній вплив на просторову організацію нафтогазових підприємств.

Встановлено, що ландшафтно-урбаністична структура підприємств та об'єктів НГК визначається територіальними особливостями, логістичними зв'язками та ландшафтними умовами. Проведено характеристику за п'ятьма функціональними типами: підприємства галузі видобування, комплекси сфери транспортування, підприємства галузі зберігання, заводи з переробки нафти і газу, об'єкти сфери продажу продуктів переробки. Підприємства розташовуються в межах, на межі та поза межами сельбищних територій, поруч із землями сільськогосподарського призначення, житловою забудовою, іншими промисловими підприємствами, водними ресурсами, залізничними та автомобільними шляхами. Форми ділянок різноманітної конфігурації: від

найпростішої – прямокутної до багатокутної. Ландшафтне середовище зумовлено посадками у вигляді лінійних, групових та поодиноких дерев і кущів, а також трав'яним покривом окремих частин території. Домінантами архітектурного середовища виступають інженерно-технологічні споруди.

Проаналізувавши функціонально-планувальні особливості, підприємства НГК класифіковано на дві групи. Перша група – об'єкти кін. XIX – сер. XX ст., території поділені на вхідну, адміністративну, житлову, відпочинкову, виробничу, резервуарного зберігання, складську, підсобну, господарську та зелених насаджень. Для другої групи (комплекси сер. XX ст. до теперішнього часу) властивий поділ на передзаводську (вхідна та адміністративна), виробничу, складську, підсобну, господарську, відпочинкову та зелених насаджень. Окремо аналізується архітектурна організація місць ведення торговельної діяльності (продажу), яка представлена автозаправними станціями. Характеризується такими функціональними зонами: в'їзду та виїзду автомобілів, технологічного обладнання та споруд, обслуговування транспортних засобів, водіїв і пасажирів, інженерного забезпечення, зелених насаджень.

Розглянуто об'ємно-просторові, конструктивні та стилістичні особливості об'єктів НГК та визначено, що архітектура виробничих будівель напряду залежить від її функціонального призначення. Первісно будинки зводили дерев'яними, пізніше – цегляними. Починаючи з другої пол. XX ст. перевага надається металокаркасним та залізобетонним конструкціям. Будівлі одно-, дво-, три- та чотириповерхові, плани варіюються від прямокутної до багатокутної форм. Архітектурному оздобленню фасадів, залежно від періоду побудови, притаманні риси сецесії, історизму, ар-деко, цегляного стилю, регіоналізму та функціоналізму.

Досліджувані об'єкти та підприємства класифіковано за такими ознаками: виробничою функцією, місцем розташування в населеному пункті, величиною та розмірами ділянки, формою території, характером рельєфу місцевості, функціональною активністю та збереженістю архітектурного ансамблю, будівель і споруд, архітектурою будівель (за типом будівель), об'ємно-планувальними, конструктивними та стилістичними особливостями (рис. 2).

Визначено переважаючі тенденції в будівництві нафтогазових підприємств для доіндустріального, індустріального та постіндустріального періодів. Виділено притаманні архітектурні, конструктивні та стилістичні ознаки для кожного з них. Особливості планувальних рішень проаналізовано залежно від місця розташування, структури комплексу та технологічного наповнення (рис. 3).

У третьому розділі «Принципи і вимоги до архітектурно-планувальної організації підприємств нафтогазового комплексу Східної Галичини» наведена номенклатура типів будівель нафтогазових підприємств, обґрунтовано основні принципи і вимоги до архітектурно-планувальної організації, визначено композиційно-художні засоби вирішення об'єктів, визначено способи збереження, реформування та ревіталізації, сформульовано

ряд практичних рекомендацій, розроблено параметрично-часову та структурно-логічні моделі майбутнього розвитку підприємств нафтогазового комплексу.

Сформовано типологію будівель нафтогазового комплексу та поділено їх на: адміністративні, адміністративно-житлові, житлові, виробничі, підсобні, складські та ремонтні, відпочинкові.

Обґрунтовано основні принципи до архітектурно-планувальної організації й розвитку об'єктів та підприємств НГК. Ними виступають: технологічність, екологічність, історичність, комплексність, гармонійність. Визначено головні вимоги, що ґрунтуються на дотриманні вищезгаданих принципів: безпечність, інноваційність, контекстуальність, ефективність, гнучкість. Для підприємств кін. ХІХ – поч. ХХ ст. вирішальну роль відіграє вимога контекстуальності, яка передбачає збереження історичних будівель, споруд та елементів ландшафтного середовища. Для об'єктів, будівництво яких припадає на другу пол. ХХ ст. до теперішнього часу, першочергово застосовується вимога ефективності.

Запропоновано ряд композиційно-художніх засобів: врахування функціонального призначення будівель та споруд, гнучке планування, оригінальність архітектурних рішень, гармонія внутрішнього та зовнішнього середовища, застосування новітніх технологій (будівельні матеріали, конструкції, інженерні системи), сучасні прийоми ландшафтного дизайну, підбір колірної гами, освітлення.

Доведено, що переосвоєння архітектурно-містобудівної спадщини об'єктів та підприємств НГК передбачає застосування основних способів збереження (реставрація, консервація, музеєфікація, ознакування), реформування (модернізація, реконструкція, регенерація, ревалоризація) та ревіталізації (включає такі галузі: архітектурно-містобудівну, історичну, технологічного розвитку, інфраструктури, екологічних проблем, економічних та соціальних потреб). Ці заходи покликані удосконалити чи відновити планувальну і ландшафтну структури занедбаних територій з обов'язковим збереженням цінних історичних та архітектурних об'єктів.

Сформульовано практичні рекомендації на основі заходів збереження та модернізації архітектурно-просторових, ландшафтно-урбаністичних вирішень (поглиблене дослідження, інженерно-екологічні дослідження, концепція архітектурно-планувального вирішення, обґрунтування основних техніко-економічних показників, розробка містобудівної документації, погодження проєктної документації, реалізація проєкту). Запропоновано параметрично-часову модель реорганізації та розвитку підприємств і об'єктів нафтогазового комплексу. Вона складається з таких основних груп: людина, функція, ландшафтно-містобудівні умови, розпланувальна структура, час (рис. 4). Висвітлено їх характерні особливості, розроблено структурно-логічні моделі та подано рекомендовані методи реорганізації.

ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано стан вивченості проблеми архітектурно-планувальної організації та розвитку підприємств нафтогазового комплексу, визначено її високий рівень актуальності та практичної значущості. Аналіз та систематизація наукових праць, у яких висвітлена проблематика функціонування нафтогазових об'єктів у межах Східної Галичини, вказують на наявність значної кількості досліджень, присвячених окремим аспектам діяльності галузі, та недостатню опрацьованість напрямів, що стосуються архітектурно-просторового формування підприємств у сучасних умовах.

2. Виявлено основні фактори, які впливають на вибір місця розташування і мають безпосередній вплив на архітектурні рішення й середовищний дизайн. Історичні – враховують наявність сировинної бази та існуючих об'єктів, культурну спадщину й історичну цінність середовища. Соціально-економічні фактори включають в себе підвищення рівня матеріальних та духовних потреб, створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури, транспортної доступності та економічної складової регіону. Природно-ландшафтні – охоплюють особливості рельєфу, геологічних і кліматичних умов та наявність зелених зон. Екологічні – передбачають дотримання норм охорони навколишнього середовища, визначення рівня забрудненості повітря, застосування екологічних матеріалів та альтернативних джерел енергії. До містобудівних факторів відносяться існуючі населені пункти, залізничні шляхи й автомобільні дороги, інженерно-транспортна інфраструктура. Технологічні обумовлюються специфікою нафтогазових технологій, вимогами безпеки та впровадженням новітніх систем в інженерно-технологічну складову. Конструктивні – пов'язані з вибором конструкцій, матеріалів, інженерних рішень, новітніх матеріалів та передових технологій, що забезпечують надійність і довговічність будівель та споруд. Естетичні фактори спрямовані забезпечити гармонійне поєднання всіх складових середовища, композиційну збалансованість архітектурних форм та конструктивних елементів. Виявлені фактори мають тісний взаємозв'язок та формують основу для архітектурно-планувальних рішень.

3. Визначено передумови становлення і формування нафтогазової галузі на території Східної Галичини, сформовано та структурувано їх у п'ять груп: ресурсні, середовищні, технологічні, соціальні та економічні. Ці передумови залежно від історичного періоду мали різний ієрархічний порядок, були завжди актуальними та взаємопов'язаними між собою. Ресурсні включають в себе значні поклади нафти і газу та невеликі глибини їх залягання на ранніх етапах розвитку. До середовищних слід віднести природний та екологічний потенціал регіону, рельєф місцевості, містобудівні умови та ландшафтні особливості. Технологічні – зумовлені появою та поширенням технічних засобів, що сприяли вдосконаленню технології видобування та переробки нафтопродуктів, побудовою нафтопроводів і залізничного сполучення для транспортування продукції. Соціальні передумови пов'язані із застосуванням продуктів переробки в будівництві, медицині, хімічній промисловості та в

повсякденному житті, розвитком поселень, створенням нових робочих місць. Економічні – імпорт нафтопродуктів з Галичини, залучення інвестицій у розвиненні галузі, розвиток технічної освіти, сприяння держави в прогресі нафтогазової промисловості. Сукупність цих передумов створила унікальні умови для зародження та активного розвитку нафтогазової галузі в Східній Галичині, зробивши регіон одним із перших центрів нафтовидобутку у світі.

4. Проаналізовано генезу формування архітектури об'єктів нафтогазового комплексу відповідно до чотирьох основних періодів: доіндустріального (XV – сер. XIX ст.), періоду зародження і розвитку індустрії (сер. XIX ст. – 1939 р.), індустріального (1939–1991 рр.) та постіндустріального (1991 р. – теперішній час). Опрацювавши архівні матеріали та дослідження науковців різного спрямування, запропоновано вісім основних етапів формування нафтогазової промисловості: перший – XV – кін. XVIII ст., другий – кін. XVIII – сер. XIX ст., третій – сер. XIX ст. – кін. XIX ст., четвертий – кін. XIX – 1939 р., п'ятий – 1939–1945 р., шостий – 1945–1991 рр., сьомий – 1991–2012 р., восьмий – 2012 р. – теперішній час. На основі аналізу історичного досвіду та генези формування архітектури об'єктів НГК визначено переважаючі тенденції у будівництві нафтогазових підприємств для кожного періоду, виділено притаманні архітектурні, конструктивні та стилістичні ознаки.

5. Здійснено аналіз світового та вітчизняного досвіду архітектурної організації підприємств нафтогазового комплексу. Їх будівництво, експлуатація та реорганізація проводиться за чотирма напрямками: 1) збереження архітектурного ансамблю та первісної функції; 2) збереження архітектурного ансамблю зі зміною первісного призначення; 3) збереження історичних будівель та споруд із введенням нової функції; 4) зведення нових будівель та споруд зі зміною функціонального призначення.

6. Систематизовано емпіричну базу дослідження, яка складається з тридцяти шести підприємств нафтогазового комплексу. З них двадцять сім об'єктів досліджено детально, акцентуючи увагу на ландшафтно-урбаністичних особливостях. Основою дослідження функціонально-планувальної організації є аналіз дванадцяти підприємств НГК. Здійснено вивчення архітектурно-просторових вирішень п'ятдесяти будівель. Географія досліджень визначається генезою формування нафтогазової галузі і наявністю архівних матеріалів. Найбільша кількість об'єктів зосереджена поблизу історичних місць видобування нафти в районі м. Дрогобич, м. Борислав, м. Івано-Франківськ, м. Надвірна та м. Коломия.

Методичний інструментарій включає теоретичні та архітектурно-містобудівні підходи, ґрунтується на застосуванні емпіричних досліджень. До них увійшли: спостереження, історико-еволюційний, метод літературного, комплексного та порівняльного аналізу, метод аналізу і синтезу, дедукції та індукції. Архітектуру підприємств нафтогазового комплексу, їх місце розташування, ландшафтні та містобудівні особливості досліджено за допомогою спеціальних методів: натурні обстеження, графоаналітичний, картографічний, моделювання і прогнозування, композиційний та

функціональний, архітектурно-містобудівний і стильовий аналіз. Застосування вищевказаних методів дозволило зробити висновки щодо архітектурно-планувальної організації, дати рекомендації, що стосуються збереження історичних будівель і споруд, модернізації функціонуючих та недіючих підприємств.

7. Комплекси нафтогазової галузі класифіковано за такими ознаками: виробничою функцією, місцем розташування в населеному пункті, величиною та розмірами ділянки, формою території, характером рельєфу місцевості, функціональною активністю та збереженістю архітектурного ансамблю, будівель і споруд, архітектурою будівель (за типом будівель), об'ємно-планувальними, конструктивними та стилістичними особливостями. Таким чином, класифікація комплексів нафтогазової галузі за вищезгаданими ознаками дозволяє здійснити їх детальний аналіз і оптимізацію на різних етапах проектування та експлуатації. Врахування виробничої функції, територіальних, архітектурних та конструктивних особливостей сприяє створенню ефективних і безпечних об'єктів, що максимально інтегруються в навколишнє середовище і відповідають вимогам сучасного міського планування.

8. Сформовано типологію будівель нафтогазового комплексу. Для об'єктів кін. XIX – поч. XX ст. характерними були такі типи: адміністративні, адміністративно-житлові, житлові, виробничі, підсобні, складські та ремонтні, відпочинкові. У другій половині XX – на початку XXI ст. типологія будівель залишалася аналогічною, за винятком адміністративно-житлових, житлових та відпочинкових будівель. Адміністративні будинки цього періоду зводились як окремі об'єкти, тоді як житлова функція деяких підприємств була винесена за їх межі у вигляді окремих житлових кварталів відповідно до містобудівних норм і вимог безпеки.

9. Досліджено архітектурно-містобудівну організацію підприємств нафтогазового комплексу. Встановлено їх архітектурні особливості та закономірності, враховуючи функціональне призначення, рельєф місцевості, місце знаходження в структурі населеного пункту, аналіз генеральних планів, ситуаційних схем та технічних креслень (у тому числі й архівні матеріали), ландшафтно-композиційні характеристики територій, об'ємно-планувальні, конструктивні та стилістичні особливості будівель і споруд. Значна частина об'єктів кін. XIX – поч. XX ст. збереглась до теперішнього часу. Вони є цінною історичною, містобудівною та архітектурною спадщиною, перебувають у доброму та задовільному стані, є й такі, що частково чи повністю зруйновані. Об'єкти, що були зведені в другій половині XX – поч. XXI ст. залишаються в доброму вигляді та виконують свою первісну функцію.

Таким чином, провівши дослідження архітектурно-містобудівних особливостей промислових об'єктів і територій НГК, можна відслідкувати еволюцію змін від примітивних будівель до високотехнологічних комплексів, від спрощених – до складних планувальних та конструктивних рішень.

10. На основі виявлених особливостей і закономірностей архітектурно-містобудівних рішень підприємств та об'єктів нафтогазового комплексу обґрунтовано основні принципи архітектурно-планувальної організації нафтогазових підприємств: технологічності, екологічності, історичності, комплексності та гармонійності. Головними вимогами організації комплексів та об'єктів нафтогазової галузі визначено: безпечність, інноваційність, контекстуальність, ефективність, гнучкість. Констатовано, що реалізація принципів та вимог до архітектурної організації об'єктів і підприємств нафтогазової галузі виведе на новий рівень розвитку архітектурні, містобудівні, композиційні, ландшафтні, естетичні, екологічні та функціональні характеристики об'єктів.

11. Визначено засоби архітектурно-художнього вирішення підприємств нафтогазового комплексу, які включають в себе: врахування функціонального призначення будівель та споруд, гнучке планування, оригінальність архітектурних рішень, гармонію внутрішнього та зовнішнього середовища, застосування новітніх технологій (будівельні матеріали, конструкції, інженерні системи), сучасні прийоми ландшафтного дизайну, підбір колірної гами, освітлення. Дотримання основних засобів композиції (основ формоутворення, симетрії та асиметрії, ритму, пропорцій, контрасту і нюансу) та визначених архітектурно-художніх вирішень, забезпечать ефективну розробку сучасних проєктів та реконструкцію існуючих архітектурних об'єктів.

12. Запропоновано параметрично-часову модель реорганізації та розвитку підприємств і об'єктів нафтогазового комплексу за п'ятьма фундаментальними характеристиками: людина, функція, ландшафтно-містобудівні умови, розпланувальна структура та час. На основі аналізу цієї моделі та досліджуваних об'єктів визначено п'ять основних груп за функціональною активністю та збереженістю будівель і споруд. Для кожної з них розроблено структурно-логічні моделі архітектурно-просторової реорганізації та розвитку підприємств і об'єктів НГК та визначено найефективніші методи вдосконалення: збереження, реформування чи ревіталізації. Перша група – повністю функціонуючі, друга – частково функціонуючі комплекси. Для цих груп рекомендовано застосування методів ревіталізації й реформування, що включають в себе: реконструкцію, модернізацію, соціальні й економічні потреби, екологічні проблеми та технологічний розвиток. Підприємства третьої групи – повністю збережені та четвертої – частково збережені комплекси. Рекомендованими способами реорганізації виступають методи збереження, реформування та ревіталізації (розглядається з точки зору містобудування та архітектури, технологічного розвитку, інфраструктури, екологічних проблем, економічних та соціальних потреб). Такі комплекси запропоновано перетворити в промислові підприємства (зі збереженням попередньої або введенням нової функції), музеї, готельно-житлові, освітні, спортивні чи оздоровчі заклади, парки, багатофункціональні комплекси та ін. До п'ятої групи включені повністю зруйновані підприємства. Для них рекомендованими виступають методи

збереження, що ґрунтуються на застосуванні методики ознакування. Архітектурна реорганізація й розвиток підприємств та об'єктів НГК покликані позитивно вплинути на процеси, які відбуваються в нафтогазовій галузі та будівництві загалом. Архітектурна реорганізація та розвиток підприємств та об'єктів НГК покликані позитивно вплинути на процеси, які відбуваються в нафтогазовій галузі та будівництві загалом.

Результати дослідження можуть бути використані як наукова основа для розробки рекомендацій щодо коригування чинних або створення нових нормативних документів, що регулюють архітектурно-планувальну організацію підприємств нафтогазової галузі. Основні положення дисертації застосовані в науково-виробничій та проектній практиці і показали високий рівень ефективності. Напрямок подальших досліджень, що ґрунтуватимуться на матеріалах дисертації, може стати вивчення особливостей архітектурно-планувальної організації підприємств нафтогазового комплексу аналогічних об'єктів на території інших промислових регіонів України або країн з ідентичною структурою енергетичної галузі.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. **Дуфенюк О. М.** Формування нафтогазових комплексів Східної Галичини в ХІХ – першій пол. ХХ ст. та їх вплив на просторову структуру регіону. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2016. Вип. № 59. С. 122–128.

2. **Дуфенюк О. М.** Архітектурні особливості підприємств нафтогазового комплексу Східної Галичини в ХІХ – першій пол. ХХ ст. Архітектурний вісник КНУБА. Київ: КНУБА, 2016. Вип. № 10. С. 416–424.

3. **Савчук О. М.** Основні етапи формування нафтогазових об'єктів та їх функціонально-планувальна організація. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2019. Вип. № 71. С. 301–320. DOI: 10.32347/2076-815x.2019.71.301-320

4. **Савчук О. М.** Особливості функціонально-планувальної організації територій підприємств нафтогазового комплексу. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2021. Вип. № 77. С. 410–427. DOI: 10.32347/2076-815x.2021.77.410-427

5. **Савчук О. М.** Архітектурно-планувальні рішення адміністративних будівель підприємств нафтогазового комплексу кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2023. Вип. № 84. С. 322–332. DOI: 10.32347/2076-815x.2023.84.322-332

6. **Савчук О. М., Савчук А. І.** Класифікація, тенденції, особливості та закономірності архітектури нафтогазових підприємств. Сучасні проблеми Архітектури та Містобудування. Київ: КНУБА, 2023. Вип. № 67. С. 310–320. DOI:10.32347/2077-3455.2023.67.310-320. *Особистий внесок здобувача: текстова частина.*

7. **Савчук О., Семчук А.** Ревіталізація покинутої території Надвірнянського нафтоперегінного заводу. Містобудування та територіальне планування. Київ: КНУБА, 2024. Вип. № 86. С. 168–177. DOI: 10.32347/2076-815x.2024.86.168-177. *Особистий внесок здобувача: аналіз та опис архівних матеріалів, схема функціонального зонування території.*

8. **Савчук О. М.** Архітектурно-містобудівна організація колишнього Газового заводу в м. Івано-Франківськ. Просторовий розвиток. Київ: КНУБА, 2024. Вип. № 9. С. 97–105. DOI: 10.32347/2786-7269.2024.9.97-105.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

9. Habrel M., Savchuk A., **Savchuk O.** Features of landscape and urban of oil and gas factories of the western region of Ukraine. Space & Form. Szczecin: Polish Academy of Sciences, 2023. № 53. P. 163–180. DOI: 10.21005/pif.2023.53.C-01. *Особистий внесок здобувача: аналіз та опис архівних матеріалів, опрацювання таблиць.*

Тези і матеріали наукових конференцій

10. **Дуфенюк О. М.** Принципи архітектурної реорганізації нафтогазових підприємств. Проектна діяльність – проблеми та перспективи. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Івано-Франківськ: Ред.-вид. відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького, 2017. С. 15–18.

11. **Дуфенюк О. М.** Аналіз стану архітектури об'єктів нафтогазового комплексу на території Східної Галичини. Сучасні тенденції розвитку архітектури і містобудування. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 133–34.

12. **Dufeniuk O.** Oil and gas companies in Galicja and their influence on the spatial structure of the region. BUILD-MASTER-CLASS-2017: International scientific-practical conference of young scientists. Kyiv: KNUCA, 2017. P. 166–167.

13. **Дуфенюк О. М.** Фактори, які впливають на формування архітектури нафтогазових підприємств Східної Галичини. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки. Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму. Івано-Франківськ: Ред.-вид. відділ Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького, 2018. С. 19–21.

14. **Савчук О. М.** Методи реформування та ревіталізації об'єктів і підприємств НГК. Традиції та інновації у сучасному дизайні. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ ЗВО «Університет Короля Данила, 2023. С. 79–85.

15. **Савчук О. М.** Вимоги до архітектурно-планувальної реорганізації та розвитку підприємств НГК. БУД-МАЙСТЕР-КЛАС-2023. Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених. Київ: КНУБА, 2023. С. 17–18.

АНОТАЦІЯ

Савчук О. М. Архітектурно-планувальна організація підприємств нафтогазового комплексу в межах Східної Галичини. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.02 – Архітектура будівель та споруд. – Київський національний університет будівництва і архітектури, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2025.

У дисертації висвітлюються науково обґрунтовані принципи архітектурно-планувальної організації підприємств нафтогазового комплексу, проаналізовано їх ландшафтно-урбаністичні, функціональні, архітектурно-просторові та історичні особливості.

Досліджено генезу розвитку містобудівних, історико-архітектурних ознак та передумови формування підприємств нафтогазового комплексу. Проаналізовано досвід організації таких об'єктів в Україні й за кордоном, систематизовано наукові праці у цій галузі. Сформульовано основні задачі, методи та емпіричну базу. Визначено вплив функціонально-технологічного процесу на архітектурно-планувальне вирішення, конструктивні параметри та просторову структуру нафтогазових об'єктів. Проаналізовано ландшафтно-урбаністичні аспекти, функціонально-планувальну організацію, архітектурно-просторову композицію об'єктів та підприємств. Визначено їх класифікацію, переважаючі тенденції, особливості та закономірності формування і розвитку. Обґрунтовано основні принципи та вимоги до архітектурно-планувальної організації та розвитку.

Розроблено практичні рекомендації з метою формування послідовності заходів у процесі збереження чи модернізації архітектурно-просторових і ландшафтно-урбаністичних вирішень. Запропоновано параметрично-часову модель підприємств нафтогазового комплексу за п'ятьма фундаментальними характеристиками: людина, функція, ландшафтно-містобудівні умови, розпланувальна структура та час. Визначено п'ять основних груп за функціональною активністю та збереженістю будівель і споруд, для кожної з них розроблено структурно-логічні моделі архітектурно-просторової організації та розвитку об'єктів і визначено найефективніші методи вдосконалення: збереження, реформування чи ревіталізації.

Ключові слова: промислові підприємства, нафтогазовий комплекс, просторова організація, архітектурне планування, містобудування, ревіталізація та розвиток, постіндустріальне середовище, архітектурна спадщина.

ABSTRACT

Savchuk O. M. Architectural and planning arrangement of enterprises of the oil and gas complex within Eastern Galicia. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

The dissertation for a scientific degree of Candidate of Architecture getting in speciality 18.00.02 – Architecture of buildings and structures. – Kyiv National University of Construction and Architecture, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2025.

The dissertation highlights the scientifically based principles of architectural and planning organization of oil and gas complex enterprises, landscape and urban, functional, architectural and spatial and historical features of oil and gas complex enterprises.

The genesis of the development of urban planning, historical and architectural features and prerequisites for the formation of oil and gas complex enterprises is investigated. The experience of organizing such objects in Ukraine and abroad is analyzed, scientific works in this field are systematized. The main tasks, methods and empirical base are formulated. The influence of the functional and technological process on the architectural and planning solution, constructive solutions on the spatial structure of oil and gas objects is determined. The landscape and urban features, functional and planning organization, architectural and spatial solutions of objects and enterprises are analyzed. Their classification, prevailing trends, features and patterns of formation and development are determined. The main principles and requirements for architectural and planning organization and development are substantiated.

Practical recommendations have been developed to form a sequence of measures in the process of preserving or modernizing architectural-spatial and landscape-urban solutions. A parametric-temporal model of oil and gas complex enterprises has been proposed based on five fundamental characteristics: people, function, landscape-urban conditions, planning structure, and time. Five main groups have been identified based on functional activity and preservation of buildings and structures, for each of which structural-logical models of architectural-spatial organization and development of objects have been developed, and the most effective methods of improvement have been identified: preservation, reformation, or revitalization.

Keywords: industrial enterprises, oil and gas complex, spatial organization, architecture, urban planning, revitalization and development, post-industrial environment, architectural heritage.

Рис. 1. Основні періоди та етапи формування об'єктів нафтогазової промисловості

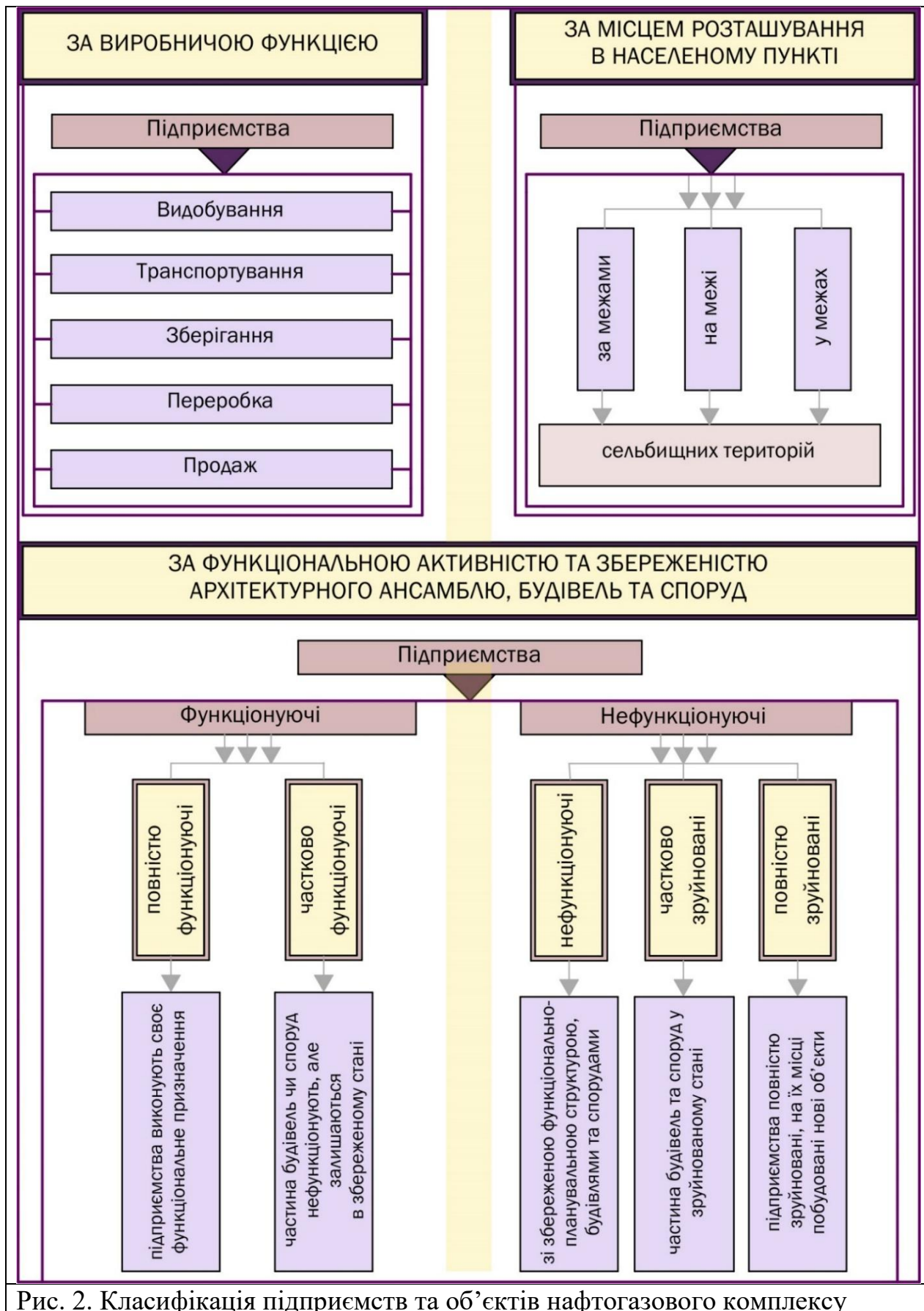

Рис. 2. Класифікація підприємств та об'єктів нафтогазового комплексу

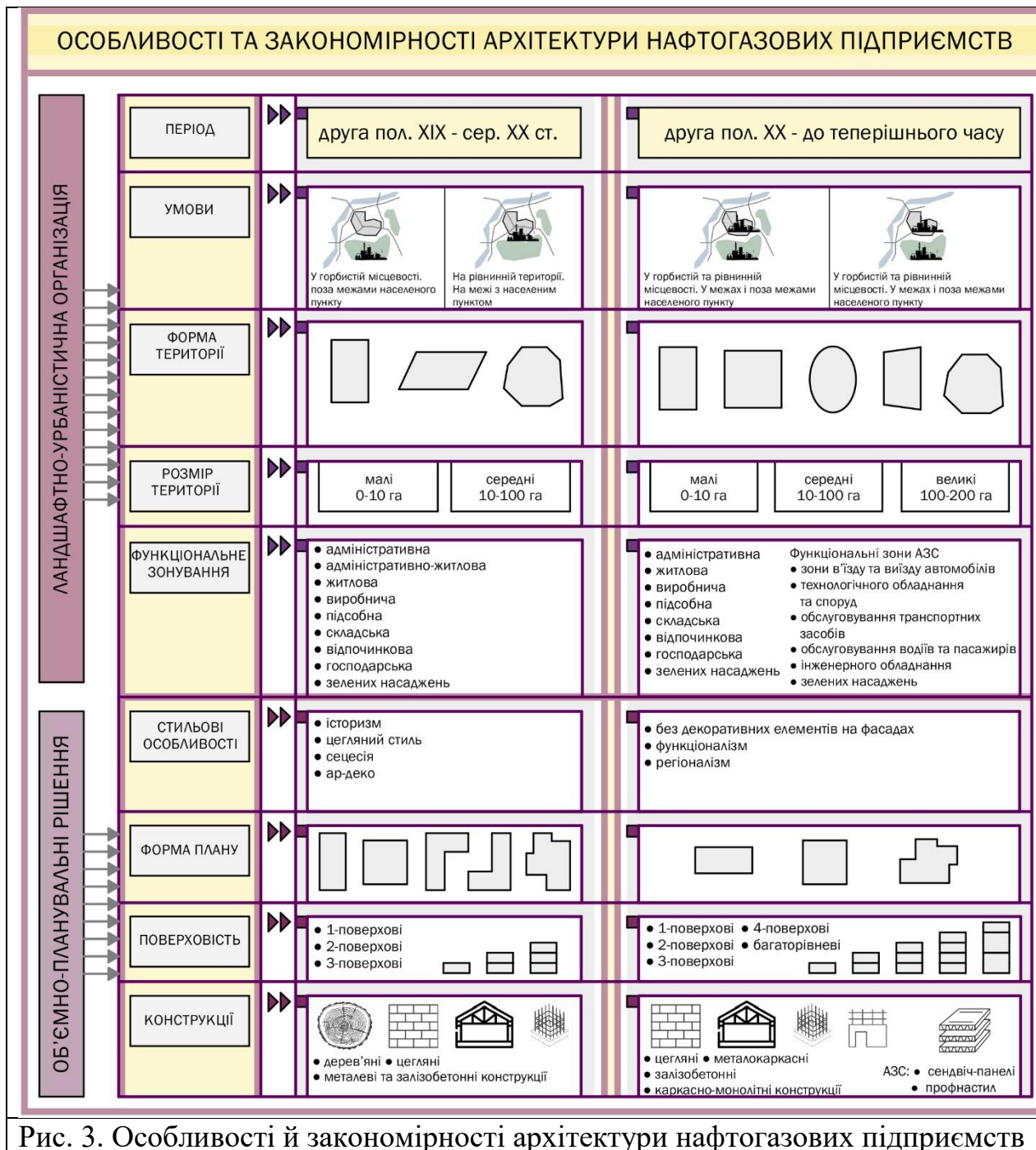

Рис. 3. Особливості й закономірності архітектури нафтогазових підприємств

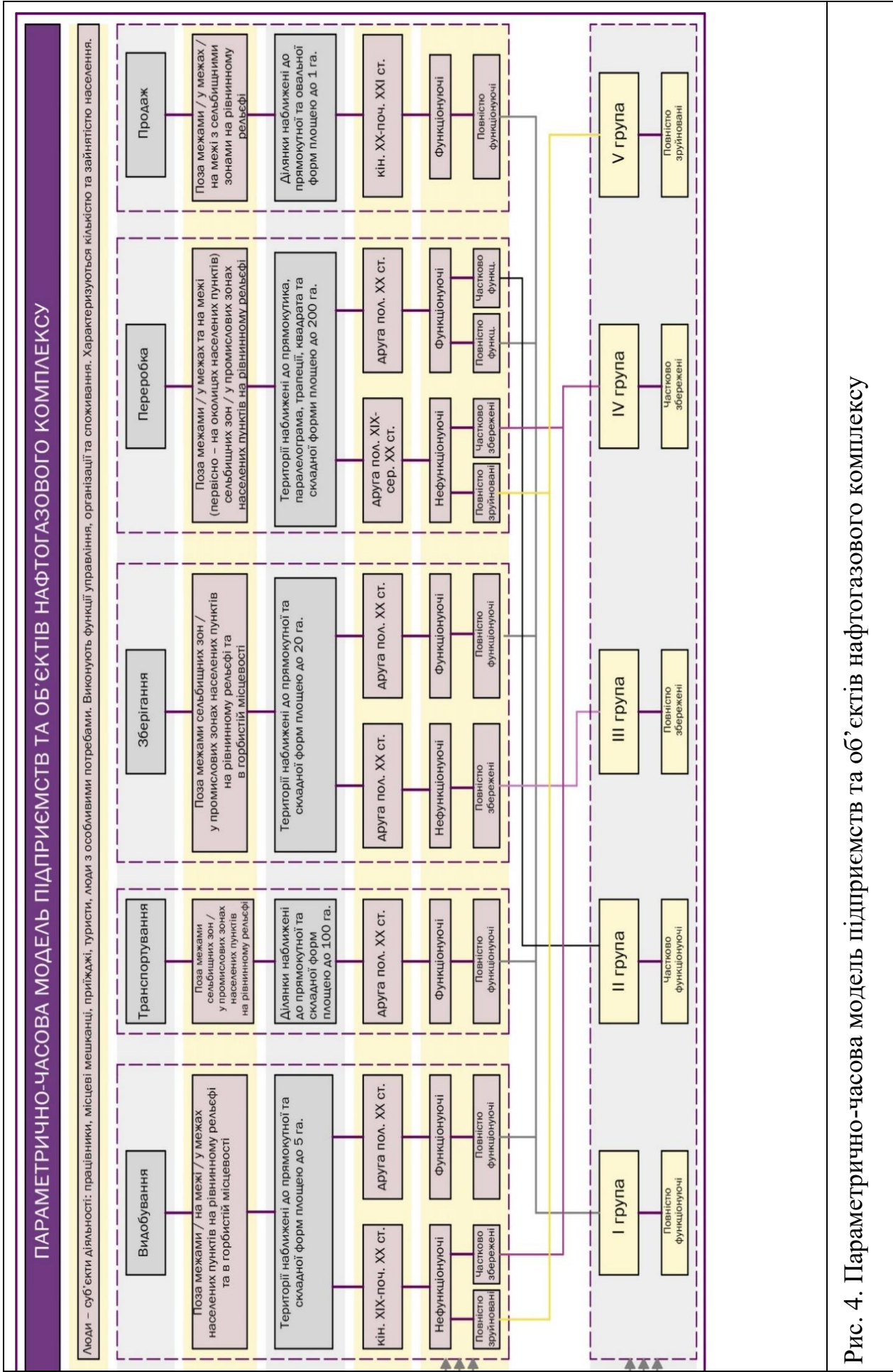

Рис. 4. Параметрично-часова модель підприємств та об'єктів нафтогазового комплексу

Формат – 148x210 мм (A5).
Папір офсетний. Тираж 100 прим.
Підписано до друку 04.12.2025

Видавництво «Лілея-НВ»

Свідоцтво про реєстрацію № 12871456

25006, м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 18/2

e-mail: lileyanv@gmail.com